

«Ἐγὼ εἰμι
ἡ ὁδὸς
καὶ ἡ ἀλήθεια
καὶ ἡ ζωὴ»
(Ἰωάν. ιδ' β).

ΖΩΗ

«Τὰ ρήματα,
ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν,
πνεῦμά ἐστι
καὶ ζωὴ ἐστι»
(Ἰωάν. v' β3).

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ

(Ἰδρυτής: Ἀρχιμ. ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ † 1929)

Ἔτος ΚΗ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1938

Ἀριθ. 1357

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

«Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. Ναί, λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν» (Ἀποκ. ιδ' β3) (*).

Πάν ἄλλο θέμα λόγου πρέπει σήμερον νὰ δώσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας. Θέμα δὲ τοιοῦτον, ἱκανὸν νὰ καλύψῃ τὸ πλάτος πολλῶν λόγων, εἶνε ὁ προκειμένος νεκρὸς. Εἶνε ὁ ἕως τῆς χθὲς καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐκείνου θρόνου· ὁ πατὴρ καὶ ποιμέναρχης τῆς Ἐκκλησίας ταύτης· ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἡ σημερινὴ μυσταγωγία τελεῖται.

Μακαριώτατος ἦτο ὁ τίτλος, τὸν ὁποῖον ἔνεκα τῆς ἐπισήμου θέσεώς του ἔφερε, καὶ εἰς αὐτὸν πρῶτον ἀπενεμήθη ὁ τίτλος οὗτος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Πᾶσι ἔχει σέβειν ὁ τίτλος οὗτος μετὰ τὴν πραγματικότητά, δὲ αἶμα ἐγὼ ἀρμολογῶ νὰ ἐξετάσω. Ἐστὶν μόνον εἶνε γνωστὸν καὶ βέβαιον ὅτι τὰ μεγάλα ἀξιώματα, διὰ τοὺς εὐσυνειδήτως αὐτὰ διαχειρισμένους, παρέχουν πολλοὺς μὲν κόπους, ὅχι δὲ ὀλίγας πικρίας, καὶ ἄρα ὅχι μακαριότητα. Εἶνε ὅμως ἀπολύτως βέβαιος ὁ μακαρισμὸς τοῦ θεοπνευμένου τούτου λογίου: «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. Ναί, λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν». Εἰς τὸν μακαρισμὸν δὲ τοῦτον ἔχει μετοχὴν καὶ ὁ ἐκλιπὼν Πρωθιεράρχης· διότι καὶ πολλοὺς κόπους κατέβαλε καὶ ἐν Κυρίῳ ἀπέθανε. Εἰς ταῦτα τὰ δύο στοιχεῖα τῆς μεγάλης φυσιογνωμίας του θά περιστραφῇ ὁ ἐξέδοιος οὗτος λόγος, ὡς πτωχὴ ἀπαρχὴ τῶν ἐπικηδείων, τῶν ἐπιταφείων, τῶν ἐπιμνημοσύνων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῆς σήμερον θά ἀκουσθοῦν.

«Ἴνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν». Ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων κόπων ἀνεπαύθη ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἤρχισε τοὺς τοιοῦτους κόπους καὶ μέχρι τῶν τελευταίων του ἡμερῶν παρεξέτεινε αὐτούς. Διότι προήρχετο ἐξ οἰκογενεῖας λευτικῆς μέν—υἱὸς ἱερέως καὶ ἐκ δένδρου οἰκογενεακοῦ πολυκλάδου, εἰς τὸ ὁποῖον πολλοὶ ὄπῃρον οἱ ἱερεῖς—πολυμελεστάτης ὅμως καὶ πτωχῆς. Σημειῶν ἰδιαιτέρως τὴν πτωχείαν καὶ χαρακτηρισμὸν αὐτὴν ἅγιαν, ὅχι ἀπλῶς διότι εἶνε πλοῦσι εἰς κόπους, ἀλλὰ διότι πλειστάκις δημιουργεῖ τὴν δύσ-

(*) Ἀντὶ ἄλλης νεκρολογίας, ἐπὶ τῇ πρὸς Κύριον ἐκδημίᾳ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, καταχωροῦμεν τὸν κητὰ τὴν ἑταῖαν Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς 23 Ὀκτωβρίου ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Σεραφείμ Παπακώστα λόγον ἐν τῇ Μητροπολιτικῇ Ναφῇ Ἀθηνῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἦτο ἐναποταθειμένον τὸ σεπτὸν σῆμα τοῦ ἐκλιπόντος Πρωθιεράρχου.

κολον μὲν ἐκείνην ἀτμόσφαιραν, τὴν τόσο ὅμως εὐνοϊκὴν διὰ τὰ ἐκδιπλώνοντα τὰ μεγάλα ἀναστήματα καὶ νὰ ἐξελλίσσονται αἱ λανθάνουσαι καὶ ἐπαφελεῖς ἱκανότητες, αἱ ὁποῖαι ἴσως ὑπὸ ἀνέτους συνθήκας θά ἐθάπτοντο. Ἐνεκα τῆς πτωχείας ταύτης ἀπὸ τῆς παιδικῆς καὶ τῆς πρώτης νεανικῆς του ἡλικίας ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἠναγκάζετο, ὡς μαθητῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρῶτον, ὡς φοιτητῆς ἐν Ἀθήναις ὕστερον, νὰ προσθέτῃ εἰς τοὺς κόπους τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς κόπους βιοποριστικῆς ἐργασίας. Ἐπὶ πλέον ἐν Ἀθήναις τότε καὶ τοὺς κόπους τῶν συγγραφικῶν του πρωτολεῖων, ἔνεκα τῶν ὁποίων εὐλόγησε τὴν προσοχὴν λογίων τινῶν τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἀφῆρον τῆς ἀειμνήστου Βασιλίσσης Ὀλγας, ἡ ὁποία ἐκτιμῶσα τὴν ἐπιμέλειάν του καὶ τὸ ἦθος του, τὸν ἐπέστελλε εἰς τὰς θεολογικὰς Ἀκαδημίας Κιέθου καὶ Πιερὰ πόλεως. Μετὰ τετραετὴ ἐκεῖ σπουδὴν ἔλαβε τὸ θεολογικὸν διπλωμα. Ἄλλ' ὅχι διὰ τὰ ἐπιμνημόσυνα πρὸς επιτυχίαν βιοποριστικῆς τῆρας θέσεως ἀνεῖτο καὶ ἀκούει. Τότε γὰρ ἀπεβίβη εἰς τὰς ἐπιμνημόσυνας κόπους. Μεταβὰς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνέλαθεν εἰς τὴν ἐξῆς Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Σταυροῦ καθηγησίαν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν διεύθυνσιν ὕστερον. Ὅσοι καὶ μικρὰν ἔχουν πείραν τῶν κόπων, τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν διεύθυνσιν τοιούτων Σχολῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ διδασκόμενοι εἶνε καὶ οὐσίτοι καὶ ὁμόστεγοι, δὲν ἠμποροῦν νὰ μὴ ἐκπλαγοῦν, ἀκούοντες ὅτι εἰς τοὺς τοιοῦτους κόπους ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος προσέθετε καὶ γονιματώτατος συγγραφικῶς. Ἐνεκα τῶν συγγραμμάτων του δὲ τούτων ἐγένετο ταχέως καὶ εὐφύμως γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς ἔξω τῆς Ἱερουσαλὴμ θεολογικοὺς κύκλους καὶ ἀνεκρήρυχθη ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μετὰ δεκατετραετὴ ἐκεῖ ἐπιμνημόσυνον ἐργασίαν μετέθεσε τὴν δρᾶσιν του εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναλαθὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Μετὰ τριετίαν δὲ ἐξελέγη καθηγητῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ὁμῶν δὲν δύναται παρὰ τὰ τὸ ἀναφέρει μετ' ἰδιαιτέρως συγκινήσεως· διότι εὐρέθη τότε σπουδαστῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, διὰ τὰ μαθητεύσει πηλοῖον τοιοῦτου διδασκάλου καὶ νὰ λάβῃ κατὰ τὴν διαρρεῦσασαν ἔκτοτε εἰκοσιπενταετίαν πολλὰς ἀφορμὰς αὐτῆσεως τοῦ σεθασμοῦ, τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς ἐκτιμῆσεως, τῆς ἀγάπης· νὰ τὸν συναντήσῃ κατόπιν προϊστάμενον ποιμέναρχην, συναγωνιστὴν καὶ ἀντιλήπτορα καὶ προστάτην εἰς ἀγῶνας καὶ προσπάθειας ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀναζωπυρίσεως τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς.

Μετὰ ἑννέα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς καθηγεσίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀνεβίβαστο εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον Ἀθηνῶν. Ἐδῶ πλέον οἱ κόποι κορυφούνται. Διότι ἡ μεταπολεμικὴ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν

διηγήθη ἡ Ἀρχιερατεία του, παρουσίαζε μόνον θυέλλας καὶ τρικυμίας εἰς τὴν πορείαν του· θυέλλας καὶ τρικυμίας, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖται θεϊκὸς καὶ πεπειραμένος οἰακοστρόφος καὶ κόπος καὶ μόχθος καὶ ψυχὴ ἡρωϊκὴ. Ποῖος δύναται ἐν μέσῳ τοιούτων τρικυμιῶν, αἱ ὁποῖαι τόσον ψυχικὸν κάματον δημιουργοῦν, νὰ εὐρίσκη τὴν διάθεσιν διὰ τὴν προσθήκην καὶ νέων συγγραφικῶν κόπων ἐπάνω εἰς τοὺς βαρεῖς τῆς διοικήσεως; Καὶ ὅμως ὁ μεταστάς Ἱεράρχης τὴν εὐρίσκει. Καὶ ἦντιναι ἐκ τῆς κεκτημένης πλέον ἕξεως εἰς ὑπερκώσεις τὴν δύναμιν καὶ τὴν διὰ συγγραφῆς ἀπαραίτητον ἡρεμίαν πνεύματος, ὥστε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχιερατείας του τόσα νὰ παρουσιάσῃ συγγράμματα. Ἐξεπληροσώμεθα δέ, ὅταν εἰς συζητήσεις ἐρρίπτετο ἰσῆα τις ἐκ προσφάτου βιβλίου ἢ περιοδικοῦ, ἕξω τῆς Ἑλλάδος ἐκδιδομένου καὶ ἀφορῶντος εἰς τὴν θεολογικὴν κίνησιν, καὶ αὐτὸς παρουσιάζετο πλήρως ἐνήμερος καὶ ἐγκαίρως παρακολουθῶν πᾶσαν τοιαύτην κίνησιν.

Πιστὸς εἰς τὸ θεόπνευστον παράγγελμα: «Κτῆσαι σοφίαν, κτῆσαι σύνεσιν, ἐράσθητι αὐτῆς..... τιμήσον αὐτήν, ἵνα δῶ τῇ σῆ κεφαλῇ στέφανον χαρίτων» (Παροιμ. δ' 5—8), δὲν ἐχορταίνεται ἐκ τῆς καθημερινῶς προστιθεμένης σοφίας. Καίτοι ειδικώτερον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἠσυχολήθη, ἐν τούτοις κατέκτησε εὐρυτάτην θεολογικὴν μόρφωσιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δὲν εἶχε τὸν ἐφάμιλλον του μεταξύ τῶν θεολογικῶν κύκλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς. ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐξελέγη μεταξύ τῶν πρώτων μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰδρυθείσης Ἀκαδημίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀνεδείχθη διεθνῆς θεολογικῆς φυσιογνωμία, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατέλειπεν ἑκατοντάδας συγγραμμάτων, ἕνεκα τῆς ἀποπέλευσιν φιλόκληρον βιβλιοθήκην. Ὁ Ἱεράρχης τοῦ πένυτος, ὁ ἴδιος θὰ θέλησιν νὰ ἀνασφραγίσῃ τὰ ἔργα του, θὰ χρειασθῇ πολὺν χρόνον καὶ δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ σταθῇ ἐκπληκτικὸς ἐνώπιον τοιαύτης κλιπιδούς καὶ πολυμόχθου παραγωγῆς, ἐνώπιον τοῦ φαινομένου ἐργατικότητος καὶ πολυσχιδοῦς δρασεως· δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ διασέση ἱκανὰς σελίδας διὰ τὸν ἱστορικόν, διὰ τὸν ἐπιστήμονα, διὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Χρυσόστομον.

Τοιοῦτους κόπους παρεξέτεινε μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς του. Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἀντοχὴ του καὶ ἡ ἑλληψις πείρας ἀσθενειῶν τὸν ἔκαμνε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐνωσήσῃ, καὶ ὅταν ἀκόμη πρό τινῶν ἡμερῶν οἱ ἱατροὶ ἀνεκάλυψαν σοβαρὰν καρδιακὴν πάθεισιν καὶ τοῦ συνέστησαν ἀμεσον ἀνάπαυσιν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ συμπερασθοῦν τὰ καθήκοντα τοῦ Πρωθιεράρχου μετὰ τὴν ἀνάπαυσιν. «Ἄν πρόκειται νὰ ζῆ κανεὶς, χωρὶς νὰ ἐργάζεται—ἀπεκρίθη—τί τὴν χρειάζεται τοιαύτην ζωὴν;» Ἐπὶ τῶν κόπων λοιπὸν τούτων τοῦ Ἱεράρχου καὶ τοῦ Ἐπιστήμονος ἐξεδαπάνησε τὴν ζωὴν του, ὡς λαμπρὰς καιομένη, καὶ τώρα πλέον εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατάπαυσιν. «Ἀνεπαύθη ἐκ τῶν κόπων αὐτοῦ».

«Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες». Ὁ ἀναπαυθεὶς ἀπὸ τῶν κόπων του Πρωθιεράρχης ἔζησεν ἐν Κυρίῳ καὶ ἀπέθανεν ἐν Κυρίῳ. Τοῦτο εἶναι τὸ ὑπεσχημένον δεύτερον μέρος τοῦ λόγου. Ἄλλοι ἄλλας θὰ ἐξάρουν ἀρετὰς καὶ ἱκανότητας τῆς προσωπικότητος του. Ἡμεῖς ταῦτα μόνον τὰ δείγματα τῆς ἐν Κυρίῳ ζωῆς καὶ τῆς ἐν Κυρίῳ τελειότητος του θὰ παρουσιάσωμεν. Πρῶτον τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν πραότητά του. «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ», εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς πάντας μὲν τοὺς πιστοὺς, ἰδιαίτερως ὅμως, ὑποθέτομεν, πρὸς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας. Ὁφειλομέν ἡμεῖς οἱ κληρικοὶ νὰ Τὸν μιμώμεθα ἐξόχως εἰς τὰς

δύο ταύτας ἀρετὰς. Τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Τὸν ἐμιμήθη εἰς ἐπίζηλον βαθμὸν; Ἦτο ταπεινός. Εἶνε γνωστὸν πόσον συχνὰ οἱ ἀπὸ γῆς πτωχοὶ ἀνερχόμενοι εἰς τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα, λησμονοῦν τὸ παρελθόν των καὶ κατεπαίρονται καὶ βλέπουν τόσον χαμηλὰ τοὺς ἕως χθὲς ὁμοίους των καὶ κατεξουσιάζουν αὐτῶν. Καὶ ποῖον δέξιμόρον σχῆμα παρουσιάζομεν ἡμεῖς οἱ κληρικοὶ, ὅταν ἀναλαμβάνωμεν ἱερατικὴν διακονίαν καὶ ἐπαρώμεθα. Διακονία καὶ ἔπαρσις! Ἄλλ' ὁ μεταστάς Ἱεράρχης ἔμενε πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκετο νεανίας ἀσημὸς καὶ ἄγνωστος. Ἦτο πρῶτος μετ' ἀνεξάντητον πραότητα. Ὁ ἴδιος εἶπεν εἰς συζητησίαν τινα περὶ θυμοῦ καὶ θυμῶδων, ὅτι «ἀνέβαλλε πάντοτε νὰ θυμώσῃ».

Δὲν εἶνε βεβαίως εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ἡ γραμμή, ἢ χωρίζουσα τὰ ὅρια τῆς πραότητος καὶ τῆς καλωσύνης ἀπὸ τοῦ καθήκοντος, τὸ ὅποιον ἔλασεν ἐντολὴν νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν, ὅταν κατὰ τὴν εἰς ἀρχιερέα χειροτονίαν του ἐνεχειρίζετο εἰς αὐτὸν ἡ ἐράβδος ἢ ἐπιστυπτική, ἢ ἐράβδος τῆς παιδείσεως. Δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ ἀποφεύγεται ἡ σύγκρουσις τῶν δύο τούτων μεγάλων καθηκόντων, τῆς ποιμαντικῆς πραότητος καὶ ἀνεξικακίας ἀπ' ἐνός καὶ τῆς ἐνασκήσεως τῆς πειθαρχικῆς ἐξουσίας ἀπ' ἑτέρου. Καὶ ἠκούσθησαν τόσαι κατηγορίαι κατὰ τοῦ Ἀθηνῶν Χρυσόστομου, ὅτι ἕνεκα τῆς πραότητος του ταύτης, τῆς χαρακτηριζομένης ὡς καλοπαιδείας, δὲν ἐχρησιμοποίησε ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν Κλήρου τὴν ἐράβδον του, ὡς ἐράβδον ἐπιστυπτικὴν καὶ ἐράβδον παιδείσεως. Δὲν θέλω νὰ παρουσιασθῶ ἀπολογητὴς του. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονηθῇ, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἱεράρχες, ὄξεια εἰς τὸ κρῖνειν καὶ ἐπικρῖνειν καὶ ἰσχυρότερος τοῦ ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐπιστολαῖς κατατάμεν εἰς ἐπερώματα, πολλὰκις μὴ διαφεροῦσας τῆς δικαίας. Εἶνε ἕλλας τε γνωστὸν, ὅτι ἕξω τῆς πραγματικότητος ποτὲ εὐκόλως κρῖνει τις καὶ καταδικάζει. Ἄλλ' ὅταν λάθῃ αὐτῆς πείραν, βλέπει πόσον συχνὰ εἶναι ἀδικαίαι οἱ τοιαῦτα κατακρίσεις, πόσον ἐπιφυλακτικὸς πρέπει νὰ εἶναι τις εἰς αὐτάς καὶ πόσον σωτήριον εἶναι τὸ θεῖον λόγιον «Μὴ κρῖνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε».

Οὐθεὶς εἶνε ἀπηλλαγμένος σφαλμάτων, εἰς τε τὸν ἰδιωτικόν καὶ τὸν δημόσιόν του βίον, εἰς τε τὰ κοινὰ καὶ ταπεινὰ ἔργα ὁ ἰδιώτης καὶ εἰς τὰ διοικητικὰ καὶ ὑψηλότερα ἔργα ὁ ἀξιωματοῦχος. Ἔχει πανανθρωπίνην ἔκτασιν καὶ ἐφαρμογὴν τὸ θεόπνευστον λόγιον «Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης» ὑποκείμενος τουτέστιν εἰς τὸ σφάλεσθαι καὶ ἀμαρτάνειν· ἀδυνατῶν νὰ διακρίνη πάντοτε ποῦ ἡ σύγκρουσις πραότητος καὶ ἐνασκήσεως τῆς ἐξουσίας του καὶ πρὸς ποῖον τῶν δύο τούτων καθηκόντων εἰς ἐκάστην παρουσιαζομένην περίπτωσιν ὀφείλει νὰ προσκλίνη. Δὲν εἶνε λοιπὸν παράδοξον ὅτι καὶ ὁ μεταστάς πρὸς Ἱεράρχης ὑπέπεσεν εἰς τοιαῦτα σφάλματα. Τὸν λίθον ὅμως ἄς βάλῃ ὁ ἀλάθης. Ἄλλ' ὁ μόνος ἀλάθης καὶ ἀναμάρτητος Κύριος κρῖνει, ἀρά γε, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι:

Δεύτερον τὴν εὐγένειάν του. Ἦτο εὐγενής. Ὅχι διότι ἦτο τυχὸν γόνος κομητῶν ἢ βαρῶνων ἢ ἄλλου διεκδικούντος τὸν τίτλον τοῦ εὐγενούς ἀριστοκράτου. Εἶχεν εὐγένειαν ὄχι τεχνητὴν, ὄχι ἐπίπλαστον καὶ προσποιητὴν, ὄχι τὴν διδακτὴν καὶ ἐπίσασκτον, τὴν διὰ τῆς ἀσκήσεως κτωμένην παρ' ἀνθρώπων προοριζομένων διὰ διπλωματικὰς θέσεις, ἀλλὰ τὴν φυσικὴν, τὴν ἀβίαστον, τὴν ἀπροσπαθῶς προχουμένην ἐκ τῆς ἀποθησαυρισμένης εἰς τὴν καρδίαν του εὐγενείας. Ἡ εὐγένειά του ἦτο ἐκδοσις καὶ ἐρμηγία τῆς ἀφελότητος τῆς καρδίας, τὴν ὁποῖαν ἔβλεπεν ὁ θεόπνευστος εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἰς τοὺς πρώτους Χριστιανοὺς. Ἐνεκα τούτου ἦτο εὐγενής πρὸς τοὺς κατέχοντας τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, πρὸς τοὺς συναδέλφους του, πρὸς αὐτοὺς

ακόμη τούς έχθρους του, πρὸς τούς κατωτέρους του, πρὸς τὸν τελευταῖον ἐκ τοῦ ποιμνίου του. Συνεδύαζε κατὰ τρόπον ἐπίχαριν σοβαρότητα ἅμα καὶ εὐγένειαν ἥθος ἀνεπίληπτον, αὐστηρότητα ἀσκητικὴν ἅμα καὶ εὐγένειαν. Ἡ σοβαρότης του σὲ ἐκράτει εἰς ἀπόστασιν καὶ ἡ εὐγένειά του σὲ εἰλκυε καὶ σοὺ ἐπέβαλλε τὸν σεβασμόν. Ἡ εὐγένειά του δὲν ἐπέτρεπε, καὶ εἰς μακρὰς ἀκόμη συνομιλίας, νὰ χρησιμοποιοῖθῃ λόγος ἀργὸς καὶ περιττός. Δὲν εἶνε αὐτὰ δειγμάτα ὅτι ἐζησεν ἐν Κυρίῳ;

Ἄν αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν, πείθουν πλήρως τὰ δειγμάτα ὅτι ἀπέθανεν ἐν Κυρίῳ, καὶ ἄρα ἀνήκει εἰς τούς μακαρίους. Ἐπειδὴ δὲν ἐνόει κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀφήσῃ τούς κόπους, τὴν προπαραλεθούσαν Δευτέραν τὸν ἐγκατέλιπον πλῆεν αἱ σωματικαὶ δυνάμεις καὶ τὸν ἔρριψαν ἐπὶ κλίνης ὀδύνης. Ἀλλὰ τότε πλεόν ἐτοιμάζεται πλήρως διὰ τὸν ἐν Κυρίῳ θάνατον. Πρώτιστον μέλημά του ὑπῆρξεν ἡ καταφυγὴ εἰς τὴν χάριν τῶν Μυστηρίων, τῶν ἰδιαιτέρως ἐφοδιαζόντων τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ζωῆς ἔξοδον. Ἐζήτησεν ἀμέσως πνευματικόν. Καὶ ὁ προϊστάμενος Πρωθιεράρχης ἐξετέλεσε τὸ καθήκον τῆς ἐξομολογήσεως ἐνώπιον ὀφισταμένου τοῦ ἱερέως ὡς ἀπλοῦς τις πιστός. Ἐνδείκνυται νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως τὸ σημεῖον τοῦτο. Διατί νὰ τὸ ἀποκρίνωμεν, ἀφοῦ εἶνε λυτηρὰ ἀλήθεια; Ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ ὁμιλῇ τις περὶ τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, περὶ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως, νὰ ἐξαγγέλλῃ δὲ αὐτάς καὶ ἀπὸ ἀμώανος ὡς ὁ παρών. Καὶ ὅμως δὲν εἶνε δυστυχῶς πολὺ σύνθετος καὶ νὰ φρονῇ πεποιθότως, ὅτι αὐτὸς πρῶτος εἶνε ὑπόχρεως νὰ τὰς ἐφαρμόξῃ καὶ νὰ τὰς θέτῃ συγχρόνως εἰς ἐφαρμογὴν. Νομίζει, ὅτι ἀφοῦ αὐτὸς ἀναστρέφεται μὲ τὰ θεῖα λόγια καὶ ἀνάματα, τοῦτο εἶνε ἀρκετὸν καὶ δὲν χρειάζεται νὰ διανοῖ καὶ ἀπὸ τῆς μεταξὺ λόγων καὶ ἔργων ἀπόστασιν. Ἄλλ' ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος κατὰ τὴν τελευταίην του κατήργησε καὶ τὴν ἀπόστασιν ταύτην. Ὅχι μόνον ἐξωμολογήθη, ἀλλ' ἐζήτησεν εὐθὺς ἀμέσως τὴν τέλειον καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου. Μόλις κατορθώσαμεν νὰ τὸν πείσωμεν, ὅτι οἱ κόποι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δικαιολογοῦν τὴν ἀναβολὴν διὰ τὴν αὔριον. Καὶ τὴν ἐπομένην ἐν μέσῳ βαθυτάτης εὐλαθείας ἐν τῷ Νοσοκομείῳ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ μετέσχε καὶ τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ παρηκολούθησε τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν του μέχρι καὶ τῆς τελευταίας του λέξεως. Εὐθὺς ἔπειτα προσέφυγεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας Κοινωνίας καὶ μετέλαθε μετὰ συγκινητικῆς εὐλαθείας. Τρεῖς φορές εἰς διάστημα ἐννέα ἡμερῶν ἐν τῷ Νοσοκομείῳ τούτῳ κατέφυγεν εἰς τὸ προσφιλέστατον Μυστήριον καὶ μετέλαθεν αὐτοῦ. Ἰδιαιτέρως δὲ συγκινητικὴ ἦτο ἡ μετάληψις τοῦ Ἐσθθάτου, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του. Αἰσθανόμενος πλήρως τὸ ἐπὶ θύραις τέλος του, ἐφάνη, ἰδιαιτέρως σπεύδων διὰ τὴν μετάληψιν καὶ ἀνησυχῶν, διότι ὁ ἱερωγῶν ἱερεὺς δὲν ἐτελείωσεν ἐγκαίρως τὴν θεῖαν Λειτουργίαν, διὰ νὰ

τοῦ προσκομίσῃ τὸ ἄγιον Σῶμα καὶ Λίμα. Καὶ ὅταν τοῦτο προσκομίσθῃ, δὲν ἐδέχθη τὴν μετάδοσιν εἰς θέσιν ὀπίαν. Ἐζήτησε καὶ τὸν ἀνήγειραν, παρηκολούθησεν εὐλαθῶς τὴν σχετικὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν, ἐδέχθη τὸ μυστήριον καὶ μετ' ὀλίγα λεπτά ἐν πάσῃ ἡρεμίᾳ καὶ διαυγείᾳ πνεύματος παρέδιδε τοῦτο εἰς χεῖρας ἑκείνου, τὸν ὁποῖον ἐδέχθη διὰ τῆς θείας Κοινωνίας.

Θὰ ἐχρειάζετο ἱκανὸς ἀκόμη χρόνος διὰ νὰ ἐκδιηγηθῶμεν πῶς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ Νοσοκομείῳ τούτῳ νοσηλείας του παρεσκεύαζε τὸ ὅσιον τέλος του πῶς ἐπεζήτησε συχνὰ τὴν πλήρη μόνωσιν, διὰ νὰ ἀφοσιώνεται διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν Θεὸν μόνον πῶς ἡ τοιαύτη του διαγωγὴ, ἡ μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς διατηρουμένη σοβαρότης καὶ εὐγένειά του, ἡ ὁποία τὸν καθίστα ἐντελῶς ἀσπαρῆ εἰς τὸ προσωπικόν του νοσοκομείου, ἡ ἀπουσία πάσης ἀπαιτήσεως, δυστροπίας, ἐγγλήσεως—ἀδυναμιῶν δηλαδὴ συνθησοτάτων εἰς πάντα σχεδὸν ἀσθενῆ—ἐκίνουν τὸν θαυμασμόν τοῦ νοσηλεύοντος προσωπικοῦ πῶς ἡ πλήρης καὶ μέχρις ἀδιαφορίας διὰ τὴν ἀσθενείαν του ἐξικνουμένη ὑπομονὴ καὶ ἀπάθεια ἀπέναντι τῶν σοβαρῶν πόνων τῆς ἀσθενείας προὐκάλει τὴν ἔκκληξιν τῶν θεραπευτῶν ἰατρῶν, τὸν ἀνυπόκριτον σεβασμόν σειρᾶς καθηγητῶν τῆς ἱατρικῆς. Πάντως κοινὴ καὶ ἀνυπόστολος ἦτο πάντων ἡ ὁμολογία, ὅτι δὲν συναντοῦν συχνὰ τοιοῦτους ἀσθενεῖς καὶ ἀνυπόστολος ὁ θαυμασμός των διὰ τὸ τοιοῦτον ἄξιον τέλος καὶ θάνατον τὸν ἐν Κυρίῳ.

Ἐπὶ τῷ ἁπλοῦς εἰπομένῳ ἐν ἀρχῇ, ὅτι εἶνε μέτοχος τοῦ θαυμαστοῦ λόγιου «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι».

Τίνας πατέρες ἔως χθὲς καθήρουν εἰς τὸ θυσιάζειν ἐκεῖνο. Σήμερον παρεστῆκαί ἐἰς τὸ οὐρανόν. Ἐως χθὲς ἦσο τέλος τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας τῶν πτωχῶν καὶ μελῶν πρώτων τῆς ἐν Ἀθήναις τοιαύτης. Σήμερον ἐλάει μέλος τῆς ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίας τῶν πτωχῶν οὐρανοῦ. Ἐως χθὲς ἀνέπεμπες κατὰ τὰς ἀρχιερατικὰς σου λειτουργίας δεήσεις ὑπὲρ σεαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἄλλων πιστῶν. Τώρα ἐπαυσεσ τὰς ὑπὲρ σεαυτοῦ καὶ πιστεύομεν, ὅτι συνεχίζεις τὰς ὑπὲρ ἡμῶν. Πιστεύομεν, ὅτι οὐδέποτε ὁ θάνατος διακόπτει τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς πηγαζούσας ὑπὲρ ἀλλήλων δεήσεις τῶν μελῶν τοῦ ἐνός σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οἱ ἐν οὐρανοῖς θερμότερας ἀναπέμπουν τοιαύτας ὑπὲρ τῶν ἐπὶ γῆς ἀδελφῶν των. Μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ συνεχίσης ταύτας ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀξιωθῶμεν τῆς ἐν Κυρίῳ ζωῆς καὶ τοῦ ἐν Κυρίῳ θανάτου καὶ φεύγοντες ἐκ τοῦ κόσμου τούτου αἰσθανθῶμεν τὴν ἀπήχσιν τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος «Μακάριοι οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι», ἀναφανοῦμεν:

Αἰώνια σου ἡ μνήμη, ἀείμνηστε καὶ ἀξιωμακάριστε καὶ πολυσεβάστε πάτερ.

ΛΛΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΙΗΝ ΓΡΑΦΗΝ

ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΜΝΗΜΑΤΑ

Β'.

Νὰ τούς ἔλειπαν καλύτερα τὰ κρέατα! Γιὰ μιὰς στιγμῆς ἀπόλαυσιν ἐπέθαναν τόσοι καὶ ὄχι μόνον ἐστερήθησαν τὴν ζωὴν τους πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς παράκαιρα καὶ εἰς ἡλικίαν νέαν, ἀλλὰ ἀφῆκαν καὶ πένθος εἰς τούς συγγενεῖς των καὶ εἰς τῆς οἰκογενεαῖς των. Ποῦ νὰ εἰξευραν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὅτι τότε ποῦ ἐζητοῦσαν κρέατα, ἐζητοῦσαν τούς τάφους των; Ποῦ νὰ ἤξευραν, ὅτι ἡ ἐπιθυμία

των ἐκείνη, ποῦ τούς ἔκαμε νὰ κλαίουν, ἦταν ἐπιθυμία, ποῦ θὰ τοὺς ἔφερε τὸν τάφον;

Ἔτσι τὴν παθαίνομεν πολλὰς φορές καὶ ἡμεῖς οἱ ταλαίπωροι. Δὲν ἠξεύρομεν τί ζητοῦμεν. Νομίζομεν πολλὰς φορές, ὅτι εἰς τὸ ἀξίωμα ἢ εἰς τὸ ἐπάγγελμα ἢ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ στέκει ἡ εὐτυχία μας. Καὶ πασχίζομεν νὰ τὸ ἀποκτήσωμεν περιμένοντες ὅτι, ἅμα τὸ ἀποκτήσωμεν, θὰ γίνωμεν εὐτυχεῖς καὶ θὰ εὐρωμεν κάθε τι ποῦ μᾶς λείπει. Τί γίνεται ὅμως; Σὲ λίγο καταλαβαίνομεν καὶ μόνοι μας τὴν στραβομάρα μας. Καὶ κτυποῦμεν τὸ κεφάλι γιὰτὶ ἐκεῖνο, ποῦ θεωροῦσαμεν ὡς παράδεισον τῆς εὐτυχίας, ἀποδεικνύεται ἐπιθυμία μνημῆμα.